

תשובות הרמב"ם

יוצאות לאור בפעם הראשונה במקורן הערבי
מכונסות מתוך קטעי גניזה, כתבי יד וספרי דפוס,
מוגהות ומתורגמות בתוספת הערות

מאת

יהושע בלאו

שהסתייע בעיזבון ב"צ הלפר וי"נ שמחוני
ובהוצאת א"ח פריימן

כרך ב'

מהדורה שנייה מתוקנת

הוצאת "מקיצי נרדמים"

הוצאת ראובן מס בע"מ, ירושלים

זאת ההלכה אצלנו כך הוא א"ל רב חסדא לרב יוסף מי שמיע לך מיניה דרב יהודה ארוסה יש לה מזונות וא"ל משמע לא שמיע לי מסברא לית לה⁹ כיון דלא קים ליה בגוה לא שדי זוזי בכדי א"ל אי משמע לא שמיע לך מסברא אית לה⁹ דכיון דאירסה לא ניחא ליה דתתנול דהא לית לה מזוני מאחין, וקא פסקי רבנן כהאי לישנא בחרא, בעו מיניה מרב ששת וכו' וזאת היא הנוסחא האמתית ומסכמת למה שאמר בחבור וקצת נוסחאות כתוב בהן וקא פסקי רבוואתא כי האי לישנא בתרא וה"מ לאחר י"ב חדש ואין כחוב בהן דהא לית ליה מזוני מאחין וכל זה טעות הוא, והקרוב אצלי שבזה המקום לא טעה דבי' יצחק בשום פנים אמנם זאת הטעות וה"מ לאחר י"ב חדש היא הגהת מי שאינו מבין נכנסה בנוסח ההלכות, וכתב משה.

רנב

ש א ל ה

יבאר לנו כבודך מה שזכרתו בהלכות חמץ ומצה בפ"א בהלכה ה' ¹ שלא הבננו אותה ואנחנו מספקין בה שמא טעות סופר חמץ שנתערב בדבר אחר בפסח בין במינו בין שלא במינו הרי זה אסור² בכל שהוא וחמץ של ישראל שעבר עליו <הפסח> אע"פ שהוא אסור בהנאה אם נתערב בין במינו בין שלא במינו הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח שלא קנסו ואסרו אלא חמץ עצמו³ אבל התערובות מותר באכילה לאחר הפסח, ואם הנוסחא אמיתית⁴ תבאר לנו, וג"כ ההלכה ה' ממנו שמא יטעה בין ה' ל' הנוסחא בהלכות רב א לפס⁵ שמא יטעה בין ה' ל' תבאר לנו הנוסחא האמתית, וגם כן בפ"ד מהם בהלכה ה' ישראל שהרהיק את חמצו אצל הגוי אם אמר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו הרי זה ברשות הגוי ואוחז החמץ מותר לאחר הפסח והוא שיהי' זמן שקבע לו קודם הפסח, ואם לא אמר לו קנה מעכשיו נמצא אותו החמץ כאילו הוא פקדון אצל הגוי ואסור בהנאה לאחר הפסח זה הזמן אשר קבע לו קודם הפסח הוא אם לא הבאתי לך המעות או זולתו ומה ישאר שהרהינו אלא מכירה גמורה, וגם מה שבא⁶ בחולין⁶ במאכלות

9. [מסברא לית לה וכו' מסברא אית לה: לפנינו הגי' להפך, וכגי' רבינו גרס גם הראב"ד בהשגת הרי"ף הנדפסת בתמת ישרים דף נ"ב ב' עיי"ש. פ"ן].

רנב. כ"א דף 5a, כל השאלה והתחלת התשובה חסרות הובאו כאן לפי פ"ן ע"ו (כ"י סי' קצ"ט. התש' ע"ד שמא יטעה בין ה' ל' תובאה בל' דף ב' ע"ב = ק' סי' רמ"ט ובכ"מ ה' חמץ ומצה פ"א ה"ט ובשורת ה"ר לוי ח' חביב סי' קל"א (ח"ב דף מ' ב'). מקצת השאלה על הפתילות של חלב בכי"ב סי' ל'. פ"ן].

1. [וגם מה שבא: בכי"ב איתא: ילמדנו רבינו במה שכתב בפ"ח מה' מאכלות אסורות וז"ל יש ב' פתילות... שהבשר חופה אותו (ע"כ שם).
2. [וגם מה שבא: בכי"ב איתא: ילמדנו רבינו במה שכתב בפ"ח מה' מאכלות אסורות וז"ל יש ב' פתילות... שהבשר חופה אותו (ע"כ שם).
3. [וגם מה שבא: בכי"ב איתא: ילמדנו רבינו במה שכתב בפ"ח מה' מאכלות אסורות וז"ל יש ב' פתילות... שהבשר חופה אותו (ע"כ שם).
4. [וגם מה שבא: בכי"ב איתא: ילמדנו רבינו במה שכתב בפ"ח מה' מאכלות אסורות וז"ל יש ב' פתילות... שהבשר חופה אותו (ע"כ שם).
5. בהלכות רב אלפסי: פ"ק דפסחים סי' תש"ז.
6. בחולין: דף צ"ג א'.

זאת ההלכה אצלנו כך הוא א"ל רב חסדא לרב יוסף מי שמיע לך מיניה דרב יהודה ארוסה יש לה מזונות וא"ל משמע לא שמיע לי מסברא לית לה⁹ כיון דלא קים ליה בגווה לא שדי זוזי בכדי א"ל אי משמע לא שמיע לך מסברא אית לה⁹ דכיון דאירסה לא ניהא ליה דתתנול דהא לית לה מזוני מאחין, וקא פסקי רבנן כהאי לישנא בתרא, בעו מיניה מרב ששת וכו' וזאת היא הנוסחא האמתית ומסכמת למה שאמר בחבור וקצת נוסחאות כתוב בהן וקא פסקי רבוואתא כי האי לישנא בתרא וה"מ לאחר י"ב חדש ואין כתוב בהן דהא לית ליה מזוני מאחין וכל זה טעות הוא, והקרוב אצלי שבזה המקום לא טעה רבי יצחק בשום פנים אמנם זאת הטעות וה"מ לאחר י"ב חדש היא הגהת מי שאינו מבין נכנסה בנוסח ההלכות, וכתב משה.

רנב

ש א ל ה

יבאר לנו כבודך מה שזכרתו בהלכות חמץ ומצה בפ"א בהלכה ה' שלא הבננו אותה ואנחנו מספקין בה שמא טעות סופר חמץ שנתערב בדבר אחר בפסח בין במינו בין שלא במינו הרי זה אסור² בכל שהוא וחמץ של ישראל שעבר עליו <הפסח> אע"פ שהוא אסור בהנאה אם נתערב בין במינו בין שלא במינו הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח שלא קנסו ואסרו אלא חמץ עצמו³ אבל התערובות מותר באכילה לאחר הפסח, ואם הנוסחא אמיתית⁴ תבאר לנו, וג"כ ההלכה ה' ממנו שמא יטעה בין ה' ל' והנוסח ב' ל' כות רב אל פס⁵ שמא יטעה בין ה' ל' תבאר לנו הנוסח האמתי, וגם כן בפ"ד מהם בהלכה ה' ישראל שהרהיך את חמצו אצל הגוי אם אמר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו הרי זה ברשות הגוי ואותו החמץ מותר לאחר הפסח והוא שיהי' זמן שקבע לו קודם הפסח, ואם לא אמר לו קנה מעכשיו נמצא אותו החמץ כאילו הוא פקדון אצל הגוי ואסור בהנאה לאחר הפסח זה הזמן אשר קבע לו קודם הפסח הוא אם לא הבאתי לך המעות או זולתו ומה ישאר שהרהינו אלא מכירה גמורה, וגם מה שבא¹ בחולין⁶ במאכלות

9. [מסברא לית לה וכו' מסברא אית לה: לפנינו הגי' להטך, וכגי' רבינו גרס גם הראב"ד בהשגת הרי"ף הגדפסת בתמת ישרים דף ג"ב ב' עיי"ש. פ"ן].

רנב. כ"א דף 5a: כל השאלה התחלת התשובה חסרות והובאו כאן לפי פ"ן ע"ו [כ"י סי' קצ"ט, התש' ע"ד שמא יטעה בין ה' ל' הובאה ב"ל דף ב' ע"ב = ק' סי' רמ"ט ובכ"מ ה' חמץ ומצה פ"א ה"ט ובשו"ת ה"ר' לוי ך' חביב סי' קל"א (ח"ב דף מ' ב'). מקצת השאלה על הפתילות של חלב בכ"י סי' ל'. פ"ן].

1. [וגם מה שבא: בכ"י איתא: ילמדנו רבינו במה שכתב בט"ח מה' מאכלות אסורות וד"ל יש ב' פתילות... שהבשר חופה אותו (ע"כ (ש"ס).
2. [בהלכה ה': כ"י בהלכה ח'.
3. הרי זה אסור: לפני אסור בכל שהוא.
4. אלא חמץ עצמו: לפני בחמץ עצמו.
5. ואם הנוסחא אמיתית וכו': חסרה התשובה לשאלה זו.
6. בחולין: דף צ"ג א'.
7. בהלכות רב אלפסי: פ"ק דפסחים סי' תש"ז.

אסורות מספר קדושה⁷ בפ"ה ההלכת הח' מה חבור של הדרתו יש כמו שתי פתילות של חלב בעקרי המתנים סמוך לראש הידך של בהמה כשהבהמה חיה חלב זה נראה במעים וכשתמות ידבק הבשר בכשר ויתכסה חלב זה ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מהבשר ואעפ"כ הרי זה אסור שאין זה חלב שהבשר חופה אותו האם זה החלב הוא שאומרים עליו בחולין שהוא בתותי מתני שאמר שם א"ר אבא אמר רב יהודה אמ' שמואל חיורא דתותי מתני⁸ אסור והקשה עליו שהוא חלב שהבשר חופה אותו ומותר ופריק אביי בהמה בחייה אפרוקי מיפרקא ובזה המקום חלקו קצת ואמרו שהוא החלב אשר בכסלים תחת הבשר אשר בו גידי הכסלים. ויש מי שאומרים שהוא מה שבראש הירכים וא"כ לאיזה ענין הורה האדון בפתילות. וג"כ תרבא דאקליבוסתא⁹ באיזה מקום הוא ועל איזה אבר הוא יבאר לנו האדון כל מה שיצטרך נקוד במאוחר הבהמה ע"ד האברים מתחלת הכסלים עד סוף האליה באופן שלא ישאר לנו כזה שום ספק.

תשובה

מה שנו' בהלכות שמא יטעה בין ה' לז' הוא האמת והוא מאמר התלמוד¹⁰ כפי מה שהקשה שם וזכרתי אני² דבר הנופל לרוב והוא חלוף שעה בשעה אחריה בהיות שכונתי בכל החבורי¹¹ הזה להקריב הדינין אל השכל או אל דרך הרוב. והזמן אשר קבע לו קודם הפסח¹² הוא חוזר על מאמר הראשון אשר הוא אם לא הבאתי. ואומרך שהיא מכירה כן הוא ולולי זה לא היה מותר לאחר הפסח אם נתנדב הגוי לישראל והניחו לישראל בתורת משכון עם היות שאלו היה רוצה היה לוקחו והודיענו שהוא מותר והגוי היה מוכרו אחר הפסח³. והחלב אשר אמרתי אני הוא החלב אשר זכרתם בתחלה אשר נאמר עליו בהמה בחייה אפרוקי מיפרקא. ואמנם חלב דאקליבוסתא נראה שהוא מה שעל הכסלים והוא אשר ילקח מהירכים. וכל מה שיצא ממאוחר הבהמה הוא ה' חוטינ¹³ וגיד הנשה הפנימי והחיצון.

7. מספר קדושה: ה' מאכלות אסורות ס"ז ה"ח.
 8. חיורא דתותי מתני: לפני הגי האי תרבא דתותי מתני.
 9. תרבא דאקליבוסתא: חולין שם. והגי שלפני תרבא דקליבוסתא.
 10. התלמוד: פסחים י"ב ב'.
 11. שכונתי בכל החבור: ע"י הקדמה למשנה תורה ואגרות בק' ע' 30 במכתב רבי לר' יוסף ך' יהודה (אגרות הרמב"ם הוצ' בנעט א' 50 ואילך. בלאו). וע"י מש"כ בלוי במאסף
 12. קודם הפסח וזכר: ע"י השגת הראב"ד שם ומגיע
 13. ה' חוטינ: ה' מאכלות אסורות ס"ז הי"א. [ס"ן]
 2. זכרתי אני: הרבר הנמצא ברוב הוא טעות שעה בשעה שאחריה ועשיתיה כאלו היתה הפליאה פחותה להיות שכונתינו בכל זה החבור לקרב הדינים לשכל או לענין היותר קרוב (מ). זכרתי אני הדבר המצוי יותר שמא יטעה בין שעה לשעה שלאחריה כי כוננתי בכל זה החיבור לקרב הדברים אל המצוי יותר (כ"מ).
 3. היה מוכרו אחר הפסח: נ"ב בכ"י: ס"א מכרו. [ס"ן].
- המדעי על הרמב"ם ח"ב ע' 342 הע' 2. 12. קודם הפסח וזכר: ע"י השגת הראב"ד שם ומגיע ומ"ם בישוב דבדי רבי.

אסורות מספר קדושה⁷ בפ"ה ההלכה הח' מהחבור של הדרתו יש כמו שתי פתילות של חלב בעקרי המתנים סמוך לראש הירך של בהמה כשהבהמה חיה חלב זה נראה במעים וכשתמות ידבק הבשר בבשר ויתכסה חלב זה ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מהבשר ואעפ"כ הרי זה אסור שאין זה חלב שהבשר חופה אותו האם זה החלב הוא שאומרים עליו בחולין שהוא בתותי מתני שאמר שם א"ר אבא אמר רב יהודה אמ' שמואל חיורא דתותי מתני⁸ אסיר והקשה עליו שהוא חלב שהבשר חופה אותו ומותר ופריק אביי בהמה בחייה אפרוקי מיפרקא וכוה המקום חלקו קצת ואמרו שהוא החלב אשר בכסלים תחת הבשר אשר בו גידי הכסלים. ויש מי שאומרים שהוא מה שבראש הירכים וא"כ לאיזה ענין הורה האדון בפתילות. וגי' תרבא דאקליבוסתא⁹ באיזה מקום הוא ועל איזה אבר הוא יבאר לנו האדון כל מה שיצטרך נקוד במאוחר הבהמה ע"ד האברים מתחלת הכסלים עד סוף האליה באופן שלא ישאר לנו בזה שום ספק.

תשובה

מה שנו' בהלכות שמא יטעה בין ה' לנ' הוא האמת והוא מאמר התלמוד¹⁰ כפי מה שהקשה שם וזכרתי אני² דבר הנופל לרוב והוא חלוף שעה בשעה אחריה בהיות שכונתי בכל החבור¹¹ הזה להקריב הדינין אל השכל או אל דרך הרוב. והזמן אשר קבע לו קודם הפסח¹² הוא חזור על מאמר הראשון אשר הוא אם לא הבאתי ואומך שהיא מכירה כן הוא ולולי זה לא היה מותר לאחר הפסח אם נתנדב הגוי לישראל והניחו לישראל בתורת משכון עם היות שאלו היה רוצה היה לוקחו והודיענו שהוא מותר והגוי היה מוכרו אחר הפסח³. והחלב אשר אמרתי אני הוא החלב אשר זכרתם בתחלה אשר נאמר עליו בהמה בחייה אפרוקי מיפרקא. ואמנם חלב דאקליבוסתא נראה שהוא מה שעל הכסלים והוא אשר ילקח מהירכים. וכל מה שיצא ממאוחר הבהמה הוא ה' חוטינ¹³ וגי' הנשה הפנימי והחיצון.

2. זכרתי אני: הדבר הנמצא ברוב הוא טעות שעה בשעה שאחריה ועשיתיה כאלו היתה הפליאה פחותה להיות שכונתינו בכל זה החבור לקרב הדינים לשכל או לענין היתר קרוב (מ). זכרתי אני הדבר המצוי יותר שמא יטעה בין שעה לשעה שלאחריה כי כוונתי בכל זה החיבור לקרב הדברים אל המצוי יותר (כ"מ).
3. היה מוכרו אחר הפסח: ג"ב בכ"י: ס"א מכרו. פ"ן].
7. מספר קדושה: ה' מאכלות אסורות פ"ז ה"ח.
8. חיורא דתותי מתני: לפני הגי' האי תרבא דתותי מתני.
9. תרבא דאקליבוסתא: חולין שם. והגי' שלפני תרבא דקליבוסתא.
10. התלמוד: פסחים י"ב ב'.
11. שכונתי בכל החבור: ע"י הקדמה למשנה תורה ואגרות בק' ע' 30 במכתב רבי לר' יוסף ך' יהודה (אגרות הרמב"ם הוצ' בנעט א' 50 ואילך. בלאו). וע"י מש"כ בלוי במאסף
12. קודם הפסח וכו': ע"י השגת הראב"ד שם ומג"ע
13. ה' חוטינ: ה' מאכלות אסורות פ"ז הי"א. פ"ן]

<וכל ה>| שחם אלדי ילי אלכאטן
 כללאוק באלכואצד ובאצול אלפכדין⁵ וכל
 שחם מדפון מן גמיע גהאטה ועליה עצל
 ואגשיה טביעייה⁶ לא יתביין התי ישק
 עליה ויכרג פהו חלאל והוא אלדי יסמיה
 אלדבאחין אלפתילה אלדי בעץ אלגאונים
 יחללה ובעצהם יחרמה ליס⁷ הו אלדי
 אשדת אנא אליה פי קולי כמין⁷ שתי
 פתילות לאן תלך⁸ אלפתילה הי ממתדה⁹
 פי אלכאצדה מדפונה פי אללחם והי עלי
 טול אלטהר לכן קד יוגד פי בעץ אלבהאים
 מוצע מפתוח פי אבתרא תלך אלפתילה
 קדר צנגה¹⁰ נצף דרהם ודלך¹¹ אלפתח
 ממא ילי שחם אלכטן פלדלך יחרמה מן
 יחרכה לאתצאל מכדאה בשחם אלכטן ואן
 כאן כלה מדפון פי אללחם קיאס עלי
 המשה חוטין אלתי הי חראם והי כאנת
 מדפונה פי אללחם לכון מכדאהא מתצל
 בשחם אלכטן והוא קיאס צחיח לכן אלדי
 יחלל אלפתילה יקול אן ליס הוא
 אלאתצאל מוגוד פי אלבהימה פאמא אנא
 פאחרמהא. וכתב משה¹².

14. <וכל ה> חלב וכי: חלב זה אסור, עי
 שם ה"ו "חלב שבעיקרי הירכות מבפנים
 חייבין עליו כרת הוא החלב שעל הכסלים".
 15. [שם ה"ח].
 16. קצת הגאונים: עי סדר הנקור מן הגאונים
 המובא בעיטור ח"ב ה' הכשר הבשר ובא"ח
 ח"ב ה' איסורי מאכלות ע' 345. פ"ן] על
 מושג גאון אצל פ"ן השוה אגרות הרמב"ם,
 הוצ' בנעט, א. עמ' 58, שר' 4, הערה.
 17. דרהם: השוה W. Hinz, Islamische
 Masse u. Gewichte, עמ' 1 ואילך.
 10. צנגה: ע"ע פרידלנדר וכן § 9א.
 12. משה: כ"א מוסיף במ"ל.

4. <וכל אל> שחם: כאן כתחיל כ"א:
 ההשלמה לפי פ"ן וכל החלב.
 5. אלפכדין: כך בנקודה בכ"א והוא הנכח,
 כי חלב זה אסור, ראה הערה 14 לעברית (ויש
 להשמיט אצל פ"ן את הנקודה עמ' 75, שו'
 15).
 6. טביעייה: פ"ן מוסיף ואיבר.
 7. ליס: מכאן ואילך פ"ן רק "היא שאמרתי
 עליה אני פתילות ואני מהאוסרי", כלומר
 בהפך הכוונה.
 7. כמין: נדפס וכן פ"ן בשאלה כמו.
 8. תלך: כך נראה לקרוא, כ"א דלך ואסור
 לקיימו לפי § 15ב.
 9. ממתדה: הנוסח משוקפק; כ"א ממתרי.
 11. ודלך: כך נראה לנסח; כ"א ותלך (§ 15ב).

5a <וכל אל> | שחם אלדי ילי אלבאטן
אללאזק באלכואצר ובאצול אלפכדין: וכל
שחם מדפון מן גמיע גהאתה ועליה עצל
ואגשיה טביעייה⁶ לא יתביין התי ישק
עליה ויכרג פהו חלאל והוא אלדי יסמיה
אלדבאחין אלפתילה אלדי בעץ אלגאונים
יחלה ובעצהם יחרמה ליס⁷ הו אלדי
אשרת אנא אליה פי קולי כמין⁸ שתי
פתילות לאן תלך⁹ אלפתילה הי ממתדה¹⁰
פי אלכאצרה מדפונה פי אללחם והי עלי
טול אלטהר לכן קד יוגד פי בעץ אלבהאים
מוצע מפתוח פי אבתרא תלך אלפתילה
קדר צנגה¹¹ נצף דרהם ודלך¹² אלפתח
ממא ילי שחם אלבטן פלדלך יחרמה מן
יחרמה לאתצאל מבדאה בשחם אלבטן ואן
כאן כלה מדפון פי אללחם קיאס עלי
המשה חוטינ אלתי הי חראם והי כאנת
מדפונה פי אללחם לכון מבדאהא מתצל
בשחם אלבטן והוא קיאס צחיח לכן אלדי
יחלל אלפתילה יקול אן ליס הו
אלאתצאל מוגוד פי אלבהימה פאמא אנא
פאחרמהא. וכתב משה¹².

4. <וכל אל> שחם: כאן מתחיל כ"א:
ההשלמה לפי פ"ן וכל ההלב.
5. אלפכדין: כך בנקודה בכ"א והוא הנכון,
כי חלב זה אסור, ראה הערה 14 לעברית (ויש
להשמיט אצל פ"ן את הנקודה עמ' 75, שר
15).
6. טביעייה: פ"ן מוסיף ואיבר.
7. ליס: מכאן ואילך פ"ן רק "היא שאמרתי
עליה אני פתילות ואני מהאוסרי", כלומר
בהפך הכוונה.
7. כמין: נדטס וכן פ"ן בשאלה כמו.
8. תלך: כך נראה לקרוא, כ"א דלך ואפשר
לקיימו לפי § 15ב.
9. ממתדה: הנוסח מסוקפק, כ"א ממתרי.
11. ודלך: כך נראה לנסח, כ"א ותלך (§ 15ב).

14. <וכל ה> חלב וכר: חלב זה אסור, עי
שם ה"ו "חלב שבעיקרי הירכות מבפנים
חייבין עליו כרת הוא החלב שעל הכסלים".
15. [שם ה"ח].
16. קצת הגאונים: עי סוד הנקור מן הגאונים
המובא בעיטור ח"ב ה' הכשר הבשר ובא"ח
ח"ב ה' איסורי מאכלות ע' 345. פ"ן.] על
משג גאון אצל פ"ן השוה אגרות הרמב"ם,
הוצ' בנעט, א. עמ' 58, שר' 4, הערה.
17. דרהם: השוה W. Hinz, Islamische
Masse u. Gewichte, עמ' 1 ואילך.

10. צנגה: ע"ע פרידלנדר וכן § 9א.
12. משה: כ"א מוסיף במו"ל.